

In 1996 wordt Baur's schilderij na onderzoek als 'Joodse roofofst' bestempeld en door de Oostenrijkse Federatie van Joodse Gemeenschappen geveild

HITLERS SCHAATSFAMKES

Marnix Koolhaas

Dat Hitler geen fervent sporter was, wisten we al. Natuurlijk, hij gebruikte de Olympische Spelen in 1936 voor een wereldwijd charmeoffensief van zijn nazi-regime. Maar had hij zelf verder iets met sport?

Zeer opmerkelijker is de recente ontdekking dat een schilderij uit 1810 van een Friese hardrijderij voor vrouwen van de hand van Nicolas Baur in 1942 in opdracht van Hitler werd aangekocht voor zijn 'Rijkskanselarij' in het geannexeerde Polen. Tot het einde van de oorlog heeft dit unieke sporthistorische schilderij in het Slot in Posen (nu: Poznan) gehangen. Nog opmerkelijker is het feit dat het schilderij in april 2013 dankzij een schenking van de toenmalige bezitters, het Friese echtpaar Willem Jan Hacquebord en Houkje Anna Brandsma, in het bezit kwam van het Amsterdamse Rijksmuseum. Daar maakt het schilderij nu deel uit van de vaste collectie.

Het oudst bekende schilderij van een schaatswedstrijd dat via Hitler en een Fries verzamelaarsechtpaar in het Rijksmuseum terecht komt: dat is een verhaal waar je graag nog wat details van zou willen weten! Gelukkig zijn die details er, tenminste groten-deels.

Zes knock-outrondes

Aan de basis voor het schilderij stond de hardrijderij voor vrouwen die op 21 januari 1809 op de Westersingel van Leeuwarden werd verreden. Naar die hardrijderij werd met meer dan gewone belangstelling uitgekeken. Vier jaar eerder immers, op 1 februari 1805, was op dezelfde gracht voor het eerst een grote hardrijderij alleen voor vrouwen gehouden. Een unicum niet alleen in de schaatsgeschiedenis, maar vermoedelijk ook in de wereldwijde

sportgeschiedenis. Precies 128 vrouwen verschenen aan de start, zodat er zes knock-outrondes nodig waren om tot de finale te komen. Die finale kon pas een dag later verreden worden, omdat het al tijdens de kwartfinales donker was geworden. Uiteindelijk won een zekere Trijntje Pieters uit Poppingawier, die voor circa tienduizend toeschouwers aan de haal ging met het gouden oorijzer ter waarde van toen 105 keiharde guldens.

De in hun onderjurken rijdende famkes brachten 'de zelfbeheersing van de toekomstige manspersonen' in gevaar.

Zelden heeft een schaatswedstrijd zoveel rumoer veroorzaakt als deze eerste grote 'Vrouwenhardrijderij' in 1805. Voor- en tegenstanders van vrouwen-sport roerden zich langdurig, zelfs tot in literaire bladen. De belangrijkste tegenargumenten waren: te grote inspanning is slecht voor het vrouwenlichaam, én, heel pikant, het werd als onzedelijk beschouwd dat de famkes vanaf de kwartfinales slechts in hun onderjurken reden en aldus 'de zelfbeheersing van de toekomstige manspersonen' in gevaar brachten. Die discussie eindigde pas diep in de zomer van 1805. Talloze prenten, zelfs in kleur, werden gedrukt om het historische karakter van deze wedstrijd te onderstrepen.

Baur's olieverschilderij

Na drie ijsloze winters konden de vrouwen op 21 januari 1809 op de Westersingel op herhaling. Deze keer was deelname beperkt tot ongehuwde vrouwen.

Nicolaas Baur: 'Schaatswedstrijd voor vrouwen op de Stadsgracht in Leeuwarden', 21 januari 1809. Olieverf op linnen. Collectie Rijksmuseum in Amsterdam.

Het feest was vergelijkbaar met dat van vier jaar eerder, en ook nu verschenen er weer talrijke prenten.

De vermaarde Harlinger schilder Nicolas Baur vereeuwigde de wedstrijd zelfs in olieverf, een doek dat al decennia lang te zien is in het Fries Museum. Een jaar later, in 1810, maakte Baur een nieuwe versie van het schilderij. Daarbij valt een aantal kleine verschillen op. Zo ontbreekt de Nederlandse vlag, die op de versie van 1809 nog zo uitbundig wappert. Ongetwijfeld zal dat te maken hebben gehad met de inlijving bij Frankrijk, die op bevel van Napoleon op 13 juli 1810 van kracht werd. Ook twee stoeiende jongens onder de boom zijn verdwenen. Kortom: het lijkt een 'aangepast' schilderij dat, wie weet, een afscheidscadeau was voor de teruggeroepen koning Lodewijk Napoleon, die ondanks oproepen daartoe in 1809 nog geweigerd had om zich met de 'Friese staatstwisten' te bemoeien?

In werkelijkheid is over de verblijfplaats van het schilderij tussen 1810 en 1942 niets bekend. In dat

oorlogsjaar wordt het door kunsthandelaar Jacob Schiedwimmer uit München voor 7000 Rijksmark gekocht op een veiling ten behoeve van de Rijkskanselarij in Posen. Daar hangt het drie jaar, totdat de Russen begin 1945 Poznan na een bittere strijd van bijna een maand innemen.

De kunstcollectie van Hitlers hoofdkwartier in het Slot Posen blijkt grotendeels intact en wordt voorlopig in een Oostenrijkse zoutmijn opgeborgen, voordat het in oktober 1945 op een verzamellocatie van de geallieerden in München wordt opgeslagen.

In 1949 wordt het schilderij aan de Oostenrijkse regering overgedragen, waarna het in 1956 een plekje krijgt aan de muren van het Mauerbach klooster bij Wenen. In 1996 wordt het doek na onderzoek als 'Joodse roofkunst' bestempeld en door de Oostenrijkse Federatie van Joodse Gemeenschappen geveild. Na nog enkele verkopen komt het in bezit van Willem Jan Hacquebord en Houkje Anna Brandsma, die het in 2013 aan het Rijksmuseum schenken.